

Michał Marcin Kobierecki

Sport w przestrzeni mitycznej : mityzacja starć sportowych

Pisma Humanistyczne 12, 353-372

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał Marcin Kobierecki

Sport w przestrzeni mitycznej. Mityzacja starć sportowych

Uwagi wstępne

Sport wydaje się kategorią stosunkowo oczywistą i w największym skrócie oznacza rywalizację o charakterze fizycznym. W jego ramach stają naprzeciw siebie zawodnicy lub drużyny, i na różne sposoby, w zależności od dyscypliny, próbują wykazać swoją wyższość nad przeciwnikiem bądź przeciwnikami. Właśnie taka wydaje się istota sportu – osiągnięcie zwycięstwa w pewnej wąskiej specjalności, jaką jest dana konkurencja. Nasuwa się jednak pytanie, czy wspomniana istota to jedyne, o co chodzi w sporcie. Tezą niniejszego artykułu jest konstatacja, iż znaczenie sportu wykracza daleko poza czystą rywalizację zawodników. Czasem w sportowych pojedynkach chodzi o wiele więcej niż zwycięstwo sportowe. Niekiedy pomiędzy państwami, których reprezentują rywalizujący ze sobą sportowcy, istnieje pewna dychotomia, wzajemna niechęć czy wręcz wrogość. Wówczas może dojść do swoistej mityzacji pojedynku sportowego. Mityzacji, przez którą należy rozumieć analogię z obszarami i działaniami wykraczającymi poza sport, przede wszystkim politycznymi.

Można wskazać wiele przykładów na ową mityzację pojedynków sportowych. Z racji syntetycznej formy artykułu zaprezentowane zostaną jedynie najbardziej charakterystyczne i wyraziste przykłady. Ich cechą wspólną jest wspomniana dychotomia między państwami. Przybierała ona bardzo różne formy. Niekiedy związana była z konkretnymi wydarzeniami politycznymi, które sprawiały iż między państwami dochodziło do przejawów wrogości. W innych sytuacjach związana była

z niechęcią jednego narodu względem drugiego. Czasem dotyczyło to samych sportowców, którym z politycznych względów szczególnie mocno zależało na odniesieniu zwycięstwa, w innych przypadkach to kibice i media nadawali pojedynkowi wykraczające daleko poza świat sportu, niemal mityczne znaczenie. Dochodziło także do sytuacji, w których nawet przywódcy państw mówili o pozasportowym, politycznym wymiarze sportowej rywalizacji.

„Mityczne” starcia sportowe

Jak można się domyślać, najwięcej „pozasportowych” emocji związanych było ze współzawodnictwem amerykańsko-radzieckim, a jego początek wiąże się (podobnie jak początek rywalizacji w klasyfikacji medalowej) z olimpijskim debiutem ZSRR w roku 1952. Wówczas presję czuli sami sportowcy. W cytowanej przez Davida Millera wypowiedzi amerykańskiego zawodnika podczas igrzysk letnich w Helsinkach, pojawia się stwierdzenie: „obecność Rosjan wywoływała zdecydowanie większą presję (...). W pewnym sensie to oni byli prawdziwym wrogiem. Uwielbiałeś z nimi wygrywać. Po prostu musiałeś. Podobne uczucie towarzyszyło całej drużynie, to oni byli prawdziwym wrogiem”¹. Inny z Amerykanów miał stwierdzić: „To nie było uczucie jak pokonywanie jakiegoś przyjaznego kraju jak Australia”². Bob Hoffman, trener amerykańskich ciężarowców, miał z kolei mówić swoim zawodnikom: „walczcie o przywództwo sportowe, walczcie o przywództwo nad światem; walczcie, jeśli będzie taka konieczność, o życie swoje i tych których kochacie”. Napięte stosunki podsycała dodatkowo prasa. Jak pisał Arthur Daley z „New York Times”: „komunistyczna maszyna propagandowa musi zostać uciszona”³. Pamiętać jednak należy, iż nie zawsze tak było, o czym świadczyć będą przytoczone niżej przykłady. Niejednokrotnie media i kibice różne wydarzenia sportowe określali mianem swoistej wojny, podczas gdy sami zawodnicy byli w stosunku do siebie przyjacielsko nastawieni.

Przejawy nadawania politycznego sensu sportowym zmaganiom można było zaobserwować już w roku 1952 podczas letnich igrzysk w Helsinkach. Chodzi o bieg na 3000 m z przeszkodami, w którym naprzeciw siebie stanęli radziecki rekordzista świata Władimir Kazancew oraz dysponujący dużo gorszym rekordem życiowym Amerykanin Horace Ashenfelter. Kazancew wyprzedził Amerykanina na 200 me-

1 D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894-2008*, Poznań 2008, s. 159, K. Jay, *More than just a Game. Sports in American Life Since 1945*, New York – Chichester 2004, s. 52.

2 R. Espy, *The Politics of the Olympic Games*, Berkeley – Los Angeles – London 1979, s. 38.

3 K. Jay, op.cit.

trów przed metą, jednak upadł pokonując ostatnią przeszkodę, oddając tym samym zwycięstwo Ashenfelterowi (który pobił przy okazji rekord świata)⁴. Emocji całemu wydarzeniu dodawały profesje obydwu zawodników. Amerykanin pełnił funkcję agenta FBI, podczas gdy reprezentant Związku Radzieckiego był policjantem⁵. Sam Ashenfelter jednak niejednokrotnie podkreślał w wywiadach, że dla nich, jako sportowców, kwestie zimnowojenne nie miały żadnego znaczenia⁶. Niemniej jednak, amerykańska prasa w emocjonalny sposób opisywała wydarzenie jako ważny element konfrontacji Wschodu z Zachodem⁷. Pojawiały się także pisane nieco z przekąsem opinie, odnoszące się do profesji Amerykanina, że „nigdy wcześniej człowiek z FBI nie pozwolił Rosjaninowi podążać za nim tak blisko”⁸.

Opisywany pojedynek sportowy był z całą pewnością pasjonujący i wzbudzał wiele emocji wśród obserwujących go widzów. Jednak zimnowojenne okoliczności sprawiły, że miał on także konotacje polityczne. Początek lat pięćdziesiątych to okres szczególnie silnych tendencji do demonizowania zimnowojennego wroga, nie tylko w ZSRR, ale także w USA. Pamiętać należy, iż w tym czasie w Stanach Zjednoczonych panował makkartyzm. Na okres ten przypadły igrzyska olimpijskie w Helsinkach, a niezwykle zacięty bieg na 3000 m stał się świetną okazją do manifestacji przekonań politycznych.

Nie był to jedyny przykład ostrej rywalizacji na igrzyskach w Helsinkach między USA a ZSRR. Do swego rodzaju pojedynku doszło między tymi państwami np. podczas rywalizacji w podnoszeniu ciężarów, w której w aż siedmiu kategoriach wagowych walka o złote medale rozegrała się między Amerykanami a Sowieciami. Ponadto, zawodnicy z USA pobili 12 rekordów świata, reprezentanci Związku Radzieckiego zaś 8⁹. Pojedynek w biegu na 3000 m wzbudził jednak największe emocje i zainteresowanie spośród wszystkich radziecko-amerykańskich starć sportowych podczas igrzysk w Helsinkach i to jemu właśnie przypisywano największe znaczenie polityczne.

Pośród sportów zespołowych rozgrywanych na igrzyskach olimpijskich, hokej na lodzie był jednym z tych, które najsilniej wiązały ze sobą sport i politykę. Najbar-

4 D. Miller, op.cit.

5 Niektóre źródła uściślają, że Kazancew był urzędnikiem kryminalnym w radzieckim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. *Kronika Sportu*, red. M. B. Michalik, Warszawa 1993, s. 480.

6 R. Robinson, *800m & 3000m Steeplechase*, [w:] *Running Times*, May 2008, issue 356, s. 55.

7 V. Tikander, *Helsinki 1952*, [w:] *Encyclopedia of Modern Olympic Movement*, red. J. E. Findling, K. D. Pelle, Westport 2004, s. 143.

8 A. R. Hornbuckle, *Helsinki 1952*, [w:] *Historical Dictionary of the Modern Olympic Movement*, red. John E. Findling i Kimberly D. Pelle, Westport – London 1996, s. 115.

9 *Kronika Sportu*, s. 485.

dziej charakterystyczny tego przykład miał miejsce w roku 1980 (o czym więcej w dalszej części artykułu), jednak do istotnych pojedynków amerykańsko-radzieckich dochodziło także wcześniej. Na uwagę zasługuje mecz tych reprezentacji rozegrany na igrzyskach olimpijskich w Squaw Valley w USA w 1960 r. Miał on niezwykle dramatyczny przebieg, a napięta atmosfera panowała zarówno na lodzie, jak i na trybunach. Ostatecznie Amerykanie wygrali spotkanie 3-2¹⁰. Na szczególną uwagę zasługuje jednak inny aspekt tego meczu. Amerykańscy i radzieccy hokeiści, ku zdziwieniu obserwatorów, nie tylko kontaktowali się ze sobą, ale nawet nawiązywali przyjaźnie. Jeden z amerykańskich zawodników powiedział o Rosjanach: „są prawdziwymi przyjaciółmi. Nie mówią o komunizmie. Tak jak my, rozmawiają o hokeju – i dziewczynach”¹¹. Jak widać, zimnowojenny sport nie służył wyłącznie epatowaniu konfliktem ideologicznym, ale dawał także szanse na zbliżenie, przynajmniej w środowisku sportowców. Jednak z całą pewnością także szerokie rzesze społeczeństwa, słysząc cytowane doniesienia odnośnie Sowietów, mogły w pewnym stopniu zmienić swoje nastawienie.

Odrębną kwestię stanowi seria pojedynków olimpijskich między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim w koszykówce mężczyzn. Jest to sport zespołowy, w związku z czym emocje z nim związane są na ogół większe niż w rywalizacji w sportach indywidualnych. Na dowód tego można stwierdzić, iż do zamieszek wśród kibiców raczej nie dochodzi podczas wydarzeń sportowych w dyscyplinach indywidualnych.

Do meczów finałowych w koszykówce mężczyzn z udziałem USA i ZSRR podczas igrzysk olimpijskich doszło wielokrotnie, w latach 1952, 1956, 1960, 1964 i 1972¹². Za najistotniejszy, z punktu widzenia znaczenia politycznego, można uznać ten z Monachium, z roku 1972. Mecz wzbudzał tak wielkie zainteresowanie, że w hali zmieściło się tylko 10% zainteresowanych obejrzeniem go na żywo¹³. Pojedynek był niezwykle wyrównany, a na 3 sekundy przed końcem Amerykanie wyszli na prowadzenie 50-49 po rzucie osobistym Douga Collinsa. Grę wznowiono, jednak na sekundę przed końcem sędzia przerwał ją ze względu na problemy z tablicą wyników. Jednocześnie trener radziecki protestował, gdyż nie przydzielono mu przerwy, o którą rzekomo prosił przed ostatnim rzutem osobistym

10 Ibidem, s. 544

11 J. Soares, *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey 1947-1980*, "Journal of Sport History", Summer 2007, vol. 34, number 2, s. 211.

12 D. Miller, op.cit., s. 517.

13 A. Roman, *Monachijskie sensacje*, Warszawa 1973, s. 16.

Amerikanów. Do dziś pozostaje sprawą niewyjaśnioną, czy rzeczywiście prośba taka miała miejsce¹⁴. Sędziowie podjęli decyzję o wznowieniu gry i cofnięciu zegara do 3 sekund przed końcem, po interwencji przewodniczącego Międzynarodowej Federacji Koszykarskiej FIBA, R. Williama Jonesa. Po drugim wznowieniu zawodnicy radzieccy stracili piłkę i mecz zakończył się, a Amerykanie zaczęli świętować zwycięstwo. Tymczasem okazało się, iż dźwięk syreny, uznany za sygnał zakończenia meczu, był w rzeczywistości sygnałem przerywającym grę, gdyż nie skończono jeszcze cofania zegara do stanu 3 sekundy przed zakończeniem meczu. Sędziowie znów skonsultowali się z Jonesem, po czym podjęto decyzję, aby ponownie wznowić grę przy stanie 3 sekundy do końca meczu. Amerykańscy trenerzy rozważali wówczas wykluczenie możliwości dalszej gry. Ostatecznie zdecydowano jednak, że zawodnicy USA przystąpią do rywalizacji. Sowieci wznowili grę, przez całe boisko piłkę rzucił Modestas Paulauskas i do kosza „wepchnął” ją Siergiej Bielov, ustalając wynik na 51-50 dla Związku Radzieckiego¹⁵. Amerykanie złożyli oficjalny protest, oświadczając, iż interesuje ich „złoto lub nic”. Był on rozpatrywany przez pięcioosobową komisję FIBA, w której zasiadali obywatele Polski, Węgier, Kuby, Włoch i Puerto Rico. Po 14 godzinach obrad doszło do tajnego głosowania, w którym uznano zwycięstwo ZSRR, ustanowione wynikiem 3-2¹⁶. Była to zarazem pierwsza porażka Amerykanów w historii koszykówki na igrzyskach olimpijskich¹⁷.

Jak widać, mecz ten można uznać za niesamowicie kontrowersyjny. Fakt, że na przeciw siebie stały drużyny reprezentujące dwa zimnowojenne mocarstwa dodawał tylko pikanterii całej sytuacji. Kontrowersyjność zdarzenia była ukoronowana przez wynik obrad dotyczących amerykańskiego protestu. Jak wspomniano, komisja składała się z 5 przedstawicieli, których można podzielić (biorąc pod uwagę ich narodowości) na przedstawicieli bloku państw komunistycznych (3 – Polska, Węgry i Kuba) i kapitalistycznych (2 – Włochy i Puerto Rico). Głosowanie było tajne, domyślać się jednak można, iż jego wynik 3-2 mógł odpowiadać właśnie temu podziałowi. W podobnym tonie wypowiadali się komentujący na bieżąco całą sprawę dziennikarze. Jak stwierdził Gary Smith z redakcji „Sports Illustrated”, „wszystko rozwijało się zgodnie

14 P. Finley, L. Finley, J. Fountain, *Sports Scandals*, Westport 2008, s. 132.

15 G. Allen, *What Washington Can Learn from the World of Sports*, Washington 2010, s. 138-140, D. Miller, op.cit., s. 233-234, E. Huberty, W. B. Wange, *Die Olympischen Spiele. München*, Aubsburg, Kiel, Sapporo, Köln 1972, s. 192.

16 J. Stradling, *More than a Game. When history and sport collide*, [b.m.w.] 2009, s. 138-139.

17 Dyscyplina ta zadebiutowała w programie olimpijskim w 1936 r. podczas igrzysk w Berlinie. Na olimpijskim szlaku 1972. *Monachium Sapporo*, Polski Komitet Olimpijski, Warszawa 1974, s. 174.

ze ścisłą polityką zimnowojenną¹⁸. Najbardziej poszkodowani czuli się oczywiście amerykańscy koszykarze, którzy odmówili przyjęcia srebrnych medali¹⁹.

Do dzisiaj sytuacja ta wzbudza wielkie emocje, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Jako ciekawostkę potwierdzającą ten fakt można przytoczyć, iż kapitan amerykańskich koszykarzy z igrzysk w Monachium Kenny Davis, zakazał w testamencie swojej żonie i dzieciom przyjęcia jego srebrnego medalu²⁰. Jest to z całą pewnością jedno z bardziej utożsamianych z polityką wydarzeń sportowych w historii. Konotacje takie byłyby prawdopodobnie tworzone choćby ze względu na rywalizację amerykańsko-radziecką, jednak rozdział narodowościowy jury decydującego o wyniku spotkania emocje te dodatkowo podgrzewał. Jak wspomniano, nie ma dowodu, iż istotnie członkowie Międzynarodowej Federacji Koszykarskiej głosowali według kryterium politycznego, jednak wydaje się to wielce prawdopodobne. Wiele opracowań poświęcono kwestii zgodności zachowania sędziów meczu z regulaminami FIBA. Wg nich, najwięcej zastrzeżeń wzbudza osoba R. Williama Jonesa, który nie powinien był ingerować w przebieg meczu. Nawiasem mówiąc, Jones był Włochem, biorąc więc pod uwagę kryterium polityczne nie powinien był stawać po stronie Związku Radzieckiego. Cała sytuacja wciąż wzbudza wiele kontrowersji.

Inny niezwykle medialny przykład wydarzenia sportowego mającego miejsce podczas igrzysk olimpijskich, któremu media przypisywały przede wszystkim znaczenie polityczne, również dotyczył gier zespołowych. Chodzi o półfinałowy mecz hokeja na lodzie podczas igrzysk w Lake Placid w 1980 r., w którym stanęli naprzeciw siebie zawodnicy amerykańscy i radzieccy. Pojedynek ten, podobnie jak koszykarzy z Monachium, do dziś mocno zakorzeniony jest w pamięci Amerykanów, poświęcono mu nawet film pt. *Cud w Lake Placid*²¹. Różnica wobec opisywanego wyżej meczu koszykówki w Monachium polegała jednak na tym, iż tym razem to zawodnicy radzieccy uznawani byli za „murowanych faworytów”, o czym mógł świadczyć choćby wynik meczu pokazowego rozegranego przed igrzyskami w nowojorskim Madison Square Garden, w którym reprezentanci ZSRR okazali się zdecydowanie lepsi, wygrywając z Amerykanami 10-3²². Pamiętać należy, iż Związek Radziecki stał na najwyższym stopniu podium w hokeju na lodzie podczas czterech kolejnych

18 Ibidem, s. 140.

19 D. Miller, op.cit., s. 234.

20 F. Saraceno, *Classic 1972 USA vs. USSR Basketball Game*, http://espn.go.com/classic/s/Classic_1972_usa_ussr_gold_medal_hoop.html, (18.07.2014).

21 *Miracle on Ice*, reż. Gavin O'Connor, 2004.

22 J. Gilbert, *Herb Brooks. The Inside Story of a Hockey Mastermind*, Minneapolis 2010, s. 205.

wcześniejszych igrzysk²³, a w rozgrywanych corocznie mistrzostwach świata od roku 1963 zwyciężał 14 razy, tylko trzykrotnie oddając tytuł Czechosłowacji²⁴. Istotne dla całej sytuacji było także tło międzynarodowe. Pod koniec grudnia 1979 r., a więc na kilka miesięcy przed rozgrywanymi w Stanach Zjednoczonych igrzyskami zimowymi, Związek Radziecki dokonał zbrojnej interwencji w Afganistanie. Wydarzenie to wzbudziło bardzo silny sprzeciw międzynarodowy i było bezpośrednią przyczyną bojkotu letnich igrzysk w Moskwie w 1980 r. przez państwa zachodnie z USA na czele. Jednak już podczas igrzysk zimowych w Lake Placid w Stanach Zjednoczonych nastroje antyradzieckie były silne.

Hokejowemu starciu amerykańsko-radzieckiemu już przed jego rozpoczęciem nadano niewyobrażalne wręcz znaczenie, głównie w Stanach Zjednoczonych. Tamtejsze media określały go najczęściej jako starcie „bandy chłopaków z college’u” przeciwko demonicznemu Sowietom. Nieprzychylnie w stosunku do gości byli nastawieni także kibice, którzy wywieszali przed stadionem transparenty z napisami „Bojkotować Moskwę i Wynosić się z Afganistanu”²⁵. Nastawienie to było z całą pewnością podsycane przed media, które kreowały mecz jako starcie nie tyle sportowców, co wręcz nieprzyjanych sobie systemów, pokojowych Stanów Zjednoczonych Ameryki i agresywnego Związku Radzieckiego.

Po bardzo emocjonującym pojedynku, zwycięsko zjechali z lodu Amerykanie, którzy nieoczekiwanie wygrali 4-3. Wydarzeniu temu przypisywano znaczenie polityczne, określano je jako symbol zwycięstwa Stanów Zjednoczonych nad Związkiem Radzieckim w zimnej wojnie²⁶. Amerykański prezydent Jimmy Carter określił zwycięską drużynę mianem „współczesnych amerykańskich bohaterów”²⁷ oraz oczywiście zaprosił jej członków na spotkanie²⁸. Jest to typowy przykład zachowania polityków, którzy od momentu spopularyzowania sportu próbowali wykorzystać powszechny podziw dla sportowców także dla budowania własnego wizerunku²⁹. Przypisywanie zimnowojennego znaczenia temu sportowemu pojedynkowi nie udzieliło się jednak samym zawodnikom, jak bywało w przeszłości. Sama gra była stosunkowo przyja-

23 D. Miller, op.cit., s. 599.

24 Kronika Sportu, s. 899.

25 D. Miller, op.cit., s. 263.

26 A. C. Billings, M. L. Butterworth, P. D. Turman, *Communication and Sport. Surveying the Field*, London 2012, s. 137.

27 C. R. Hill, *Olympic Politics. Athens to Atlanta 1896-1996*, Manchester – New York 1996, s. 131.

28 N. E. Sarantakes, *Dropping the Torch. Jimmy Carter, the Olympic Boycott and the Cold War*, Cambridge 2011, s. 134.

29 S. Szymanski, *The Comparative Economics of Sport*, London 2010, s. 80.

zna, a pokonani z uśmiechem pogratulowali zwycięzcom³⁰. Historia upolitycznionej rywalizacji sportowej pokazuje więc, iż nastroje zimnowojenne w różnym stopniu udzielały się samym sportowcom. Miały miejsce sytuacje, w których zawodnicy sami chcieli pokonać przeciwnika motywowani także względami ideologicznymi, jak i te, kiedy odnosili się do swoich oponentów przyjacielsko i z szacunkiem, nie biorąc pod uwagę ich pochodzenia, demonstrując zarazem pokojową naturę sportu.

Opisywany mecz jest bardzo ciekawy z kilku względów. Po pierwsze, znaczenie polityczne amerykańskie media przypisywały mu jeszcze zanim do niego doszło, i to pomimo faktu, iż naprzeciw siebie, przynajmniej pozornie, nie stawały dwa równe zespoły, gdyż zdecydowanym faworytem była reprezentacja Związku Radzieckiego. Ponadto, bardzo widoczny był w tej sytuacji kontekst międzynarodowy. Wraz z agresją ZSRR na Afganistan zakończyła się mająca miejsce w latach siedemdziesiątych epoka odprężenia, a nastroje zimnowojennych rywali stawały się coraz bardziej wrogie. Ponadto, społeczeństwo amerykańskie w ostatnich latach było świadkiem nie najlepszych wydarzeń, takich jak porażka w wojnie w Wietnamie i związane z nią protesty antywojenne, opisywana wcześniej przegrana koszykarzy w Monachium, którą uznano niemal za tragedię narodową, afera Watergate, zakończenie przez NASA programu lotów na księżyc, kryzys paliwowy itp.³¹. Wszystko to sprawiało, że społeczeństwo amerykańskie potrzebowało pozytywnych wiadomości, a szansę na to widziano w meczu hokeistów. Jak widać więc, w tym przypadku dramaturgia spotkania wcale nie była konieczna do nadania mu politycznego znaczenia, gdyż takowe pojawiło się jeszcze przed samym meczem.

Co oczywiste, prestiżowe pojedynki sportowe podczas igrzysk olimpijskich pomiędzy przedstawicielami świata komunistycznego i kapitalistycznego nie toczyły się wyłącznie na linii ZSRR-USA, choć przyznać należy, iż to właśnie ich współzawodnictwo wzbudzało najwięcej emocji determinowanych politycznymi kwestiami. Spośród przykładów tego typu starć, w których uczestniczyli zawodnicy z innych krajów, na uwagę zasługuje także pojedynek amerykańskich i kubańskich bokserów podczas letnich igrzysk olimpijskich w Montrealu. Górą w tym przypadku byli Amerykanie. Bilans zdobytych przez nich złotych medali w porównaniu z osiągnięciami Kubańczyków wyniósł 5-3³². Do finałowych pojedynków między bokserami z USA i z Kuby doszło trzykrotnie i za każdym razem zwycięstwo odnosili

30 D. Miller, op.cit., s. 263.

31 *Miracle on Ice*, 00.00.12-00.03.07 min.

32 *Kronika Sportu*, s. 692.

Amerykanie³³. Boks to dyscyplina sportowa, która zajmowała na Kubie szczególne miejsce od czasu rewolucji w tym kraju. To skonfliktowane ze Stanami Zjednoczonymi państwo nie miało możliwości stawienia czoła USA pod względem militarnym, w boksie jednak wobec amerykańskiego przeciwnika nie pozostawało bez szans³⁴. Można było to zaobserwować podczas wspomnianych igrzysk w Montrealu. Innymi krajami z obydwu bloków geopolitycznych, których rywalizacji z oczywistych względów towarzyszył kontekst polityczny, były Niemcy Wschodnie i Zachodnie. Rywalizacja między nimi długo nie była możliwa, ponieważ aż do 1968 r. obydwa kraje wystawiały na igrzyskach olimpijskich wspólną reprezentację. Sytuacja zmieniła się dopiero po igrzyskach w Tokio. Trudno jednak wskazać konkretny pojedynek między reprezentantami NRD i RFN, który wzbudziłby szczególne nastroje polityczne. Ostra rywalizacja odbywała się w większym stopniu w klasyfikacjach medalowych. W przypadku Niemiec Wschodnich sukcesy sportowe miały ponadto na celu budowanie tożsamości narodowej społeczeństwa kraju powstałego w sposób sztuczny – wobec braku innych elementów narodotwórczych. Wykorzystywanie sportu do budowania tożsamości narodowej jest typowe dla małych państw i narodów, a także, jak w przypadku NRD, dla państw młodych. Udział w rywalizacji sportowej był dla nich niewątpliwie symbolem prestiżu i znakiem tożsamości narodowej, a zatem swoistą wizytówką prezentującą kraj³⁵.

Za jedno z wydarzeń sportowych, których charakter był poniekąd uwarunkowany aspektami politycznymi, można uznać mecz piłkarski pomiędzy Anglią a Węgrami na stadionie Wembley w Londynie. Mecz zakończył się zwycięstwem Węgrów, 6-3, co stanowiło nie lada sensację, ponieważ reprezentacja Anglii nigdy wcześniej nie doznała porażki w meczu piłkarskim na własnym boisku³⁶. Mecz ten, mimo że nie toczył się między dwiema głównymi siłami zimnowojennego świata, to, z uwagi na fakt, iż brały w nim udział państwa należące do różnych bloków geopolitycznych, był często oceniany i komentowany przez pryzmat polityki³⁷. W okolicznościach

33 *Boxing at the 1976 Montréal Summer Games*, <http://www.sports-reference.com/olympics/summer/1976/BOX/>, (22.07.2014).

34 *Victory Is Your Duty*, <http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/victory-is-your-duty/introduction/977/>, (22.07.2014).

35 A. Ziemilski, *Dziwna kraina sportu*, Warszawa 1984, s. 178.

36 *Kronika Sportu...*, s. 495.

37 Poza kwestią dominującą w niniejszej pracy, a więc postrzegania sportu przez pryzmat zimnej wojny, niektóre źródła podają również inny aspekt politycznego znaczenia tego meczu. Uważa się go niekiedy za decydujący moment w powstawaniu powiązania między piłką nożną a angielską tożsamością narodową. M. Taylor, *The Association Game. A History of British Football*, Edinburgh 2008, s. 211.

związanych z mityzacją wspomnianego meczu na uwagę zasługuje fakt, iż to przede wszystkim Brytyjczycy postrzegali go w ten sposób.

W Wielkiej Brytanii, głównie pod wpływem sportowego sukcesu Związku Radzieckiego podczas igrzysk w Helsinkach w 1952 r. oraz wspomnianego wyżej przegranego meczu w piłkę nożną z Węgrami, pojawiło się zainteresowanie dotyczące politycznych i sportowych uwarunkowań modelu sowieckiego sportu. Sport stał się w owym czasie istotnym elementem brytyjskich stosunków z blokiem wschodnim. Po śmierci Stalina wzmożono znacznie kontakty sportowe z krajami komunistycznymi. Pojawiły się jednak u Brytyjczyków wątpliwości czy powinno się przyjmować sportowe reprezentacje tych państw w Zjednoczonym Królestwie, ponieważ „nastawienie państw komunistycznych do sportu jest zupełnie odmienne od naszego. Dla nich sport jest rozwinięciem i instrumentem polityki”³⁸. Jak stwierdzono w *Encyclopedia of British Football*, zimnowojenne rozważania nadały w Wielkiej Brytanii silne polityczne znaczenie meczom przeciwko państwom bloku wschodniego, m.in. meczowi Anglia-Węgry z 1953 roku³⁹. Porażka ta przypadła ponadto na ważny okres w historii Wielkiej Brytanii, mianowicie na rok koronacji Elżbiety II na królową. Liczono wówczas, iż nastaje okres, w którym Wielka Brytania odzyska należne miejsce na arenie międzynarodowej, co potwierdzały także pewne sportowe sukcesy jak np. zdobycie Mount Everestu przez Edmunda Hillary’ego. Porażka z Węgrami wywoływała natomiast odmienne odczucia⁴⁰. Co oczywiste, nie można odmówić Brytyjczykom częściowej racji. Państwa bloku komunistycznego, podobnie jak wiele innych krajów rządzonych niedemokratycznie, miały tendencję do propagandowego wykorzystywania sportu. Należy jednak zauważyć, iż cała dyskusja na ten temat pojawiła się w Wielkiej Brytanii w obliczu sukcesów sportowych państw komunistycznych i braku sukcesów jej samej. Może to być więc postrzegane częściowo jako tzw. „szukanie winnego” swojej nie najlepszej postawy. Niemniej jednak, na uwagę zasługuje fakt, iż to właśnie przegrany mecz piłkarski z 1953 r. był jednym z głównych elementów, które wzbudziły opisaną dyskusję. Sprawia to, iż można go uznać za jedno z wydarzeń sportowych, poprzez które toczyła się rywalizacja na linii Wschód-Zachód.

38 P.J. Beck, *The most effective means of communication in the modern world?: British sport and national prestige*, [w:] *Sport and International Relations. An emerging relationship*, red. R. Levermore, A. Budd, Abingdon 2004, s. 85.

39 Idem, *Politics*, [w:] *Encyclopedia of British Football*, red. R. Cox, D. Russel, W. Vamplew, b.m.w. 2002, s. 235.

40 D. Porter, *Your boys took one hell of a beating! English football and British decline, c. 1950-80*, [w:] *Sport and National Identity in the Post-War World*, red. A. Smith, D. Porter, London 2004, s. 39-40.

Piłkarska reprezentacja Węgry była także bohaterem innego meczu, który przeszedł do historii światowego sportu i któremu przypisano polityczne znaczenie., Mowa tu o rozgrywanym w roku 1954, w szwajcarskim Bernie, finale Mistrzostw Świata w piłce nożnej przeciwko Republice Federalnej Niemiec. Na początku meczu Węgrzy wyszli na prowadzenie 2-0, później jednak Niemcom udało się zdobyć 3 gole i ostatecznie zwyciężyć 3-2. Spotkanie to określane jest nierzadko, szczególnie w opracowaniach niemieckich, jako „cud z Berna”⁴¹.

Wspomniany mecz sprowokował wiele politycznych podtekstów. Podobnie jak w przypadku meczu Anglia-Węgry z roku 1953, większość z nich była odczuwalna w demokratycznych Zachodnich Niemczech, choć kraj ten, można powiedzieć, dopiero stawał się pełnoprawnym członkiem zachodniej hemisfery (do Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego został przyjęty niespełna rok po opisywanym meczu). Zwycięstwo to przede wszystkim podniosło morale Niemców, którzy wciąż odczuwali skutki przegranej II wojny światowej. Jak stwierdził Daniel Cohn-Bendit, zwycięstwo to było punktem zwrotnym w historii powojennych Niemiec Zachodnich. „Niemiecka tożsamość po 1945 była złamana i odbudowały ją 2 rzeczy. Pierwszą był rozwój gospodarczy a drugą piłkarskie mistrzostwo z 1954 roku”⁴². Pojawiła się również teza, iż zdobycie pucharu świata w Bernie było właściwym dniem utworzenia Republiki Federalnej⁴³. Właśnie odbudowa tożsamości niemieckiej była stawiana jako główny polityczny element, na który wpłynął ten mecz. Zwycięstwo to było oceniane nawet w NRD jako „niemieckie osiągnięcie”⁴⁴. W retoryce zachwyconych Niemców pojawiały się jednak niestety także bardziej niefortunne stwierdzenia. Autorem jednego z nich był prezydent Niemieckiego Związku Piłki Nożnej Peco Bauwens i zawierało ono podteksty szowinistyczne, co bardzo szybko skrytykowała zagraniczna prasa⁴⁵. Ogólnie jednak stwierdzić należy, iż Niemcy nie świętowali tego sukcesu piłkarskiego jako zimnowojennego tryumfu, a raczej jako zwycięstwo narodu. Z porażką nie mogli się za to pogodzić Węgrzy, którzy oskarżali nawet

41 Powstał także film na temat tego meczu, pt. *Das Wunder von Bern*, tj. *Cud z Berna*. F. C. Delius, *The Sunday I Became World Champion*, [w:] *The Global Game. Writers on Soccer*, red. J. Turnbull, T. Satterlee, A. Raab, [b.m.w.] 2008, s. 251.

42 Ibidem.

43 U. Hesse-Lichtenberger, *Tor! The Story of German Football*, London 2003, s. 125.

44 M. Dennis, *Football in the German Democratic Republic*, [w:] *Dislocation and Reorientation. Exile, Division and the End of Communism in German Culture and Politics*, red. A. Goodbody, P. O Dochartaigh, D. Tate, Amsterdam – New York 2009, s. 216.

45 *Kronika Sportu...*, s. 501.

Niemców o stosowanie dopingu⁴⁶. Nie jest to zatem czysty przykład upolitycznienia zimnowojennej rywalizacji. Prawdopodobnie sytuacja wyglądałaby podobnie nawet gdyby rywalem RFN było państwo demokratyczne. Jednakże ze względu na silny wydźwięk polityczny w ujęciu wewnątrzpaństwowym, ukazujący jakie znaczenie może mieć dla społeczeństwa sukces sportowy, wydarzenie to uznano za warte omówienia w niniejszej pracy.

Jak wspomniano, w pewnym sensie światowym debiutem Związku Radzieckiego na międzynarodowych arenach sportowych były letnie igrzyska olimpijskie w Helsinkach w 1952 r. Podczas tych igrzysk pojedynkom sportowym zawodników radzieckich często towarzyszył aspekt polityczny, jednak dotyczyło to głównie rywalizacji z państwami zachodnimi, przede wszystkim z USA. Tymczasem podczas igrzysk doszło do jednego istotnego starcia sportowego w ramach bloku państw socjalistycznych. Chodzi o mecze piłki nożnej pomiędzy Związkiem Radzieckim a Jugosławią. Zespoły spotkały się po raz pierwszy w drugiej rundzie turnieju eliminacyjnego. Zdecydowanym faworytem wydawał się Związek Radziecki, jednak zawodnicy z Bałkanów szybko wyszli na prowadzenie uzyskując wynik 5-1. Sowiecom udało się jednak odrobić straty i mecz zakończył się remisem 5-5. Jak widać, przebieg meczu był niezwykle emocjonujący. Podczas turnieju olimpijskiego doszło jednak do kolejnego spotkania obydwu drużyn. O wadze, jaką władze radzieckie przywiązywały do jego rozstrzygnięcia, świadczyć może telegram, jaki zespół miał otrzymać od Stalina przed jego rozpoczęciem, w którym przywódca ZSRR zachęcał ich do zwycięstwa. Jugosłowianie zwyciężyli 3-1, a zaraz po meczu do Moskwy zostali wezwani działacze drużyny radzieckiej⁴⁷. Wiadomości o porażce piłkarzy ZSRR nie podała także tamtejsza prasa aż do śmierci Stalina w 1953 roku⁴⁸.

W sytuację tę jest oczywiście wpisane tło polityki międzynarodowej. Mecz ten traktowany jest na ogół jako pojedynek między państwami należącymi do bloku państw komunistycznych. Pamiętać należy, iż przywódca jugosłowiański Josip Broz Tito był w konflikcie ze Stalinem, ponieważ prowadził w swoim kraju politykę niezależności od ZSRR. Jugosławia zaczęła być izolowana przez państwa radzieckiej strefy wpływów, począwszy od roku 1948. Stalinowi zależało więc, aby pokonać na polu sportowym „krnąbrne” państwo komunistyczne. Tymczasem

46 1954 – *Mistrzostwa Świata w Szwajcarii*, <http://www.footballblog.pl/mistrzostwa-swiata-w-pilce-noznej-1954-szwajcaria>, (29.06.2014).

47 Porażka wpłynęła negatywnie na ich kariery w sporcie. V. Tikander, op.cit., s. 143.

48 R. Edelman, *Stalin and his Soccer Soldiers*, „History Today”, vol. 43, issue 2 1993, <http://www.historytoday.com/robert-edelman/stalin-and-his-soccer-soldiers>, (26.07.2014).

porażka piłkarzy stanowiła dyshonor dla Związku Radzieckiego nie tylko w kontekście sportowym, ale także politycznym, co czyni ją jedną z bardziej istotnych w omawianym kontekście.

Pojedynkiem sportowym pomiędzy państwami bloku wschodniego, który z całą pewnością odbił się największym echem, szczególnie w mediach zachodnich, był półfinałowy mecz w piłkę wodną pomiędzy drużynami Związku Radzieckiego a Węgier podczas letnich igrzysk olimpijskich w Melbourne w 1956 r. W tym przypadku powiązanie pomiędzy wydarzeniami politycznymi na arenie międzynarodowej a nadaniem politycznego znaczenia pojedynkowi sportowemu jest nad wyraz widoczne. Na przełomie października i listopada 1956 r. doszło do powstania na Węgrzech, ukierunkowanego na uzyskanie niezależności od Związku Radzieckiego. Powstanie zostało krwawo stłumione przez wojska radzieckie⁴⁹. Igrzyska w Melbourne odbywały się niewiele później, na przełomie listopada i grudnia 1956 roku⁵⁰. Bliskość czasowa obydwu wydarzeń jest więc bardzo duża. Na uwagę zasługuje tutaj fakt, iż część węgierskich sportowców interwencja radziecka „zastała” w samolocie podczas podróży do Australii. Po dotarciu na miejsce, w którym odbywały się igrzyska, zdecydowali się wziąć w nich udział, „by przypomnieć światowej opinii publicznej o dramacie swojego narodu”⁵¹, choć głośne były głosy nawołujące do bojkotu zawodów. Co ciekawe, po igrzyskach ponad połowa drużyny węgierskiej zdecydowała się nie wracać do ojczyzny i wystąpić o azyl polityczny⁵².

Wspomniany mecz piłki wodnej był pełen przemocy i bójek⁵³. Od początku spotkania towarzyszyły przepychanki i uderzenia, zarówno nad wodą, jak i pod nią. Jak powiedział Erwin Zador, jeden z węgierskich zawodników, to „nie była piłka wodna, to był czysty boks w wodzie”. W połowie meczu Węgrzy prowadzili 2-0, a na pływalni pojawiła się policja, której obecność sprawiła, że atmosfera była coraz bardziej napięta⁵⁴. Momentem kulminacyjnym było uderzenie głową przez Walentina Prokopowa cytowanego wyżej Erwina Zadora, zdobywcy 2 bramek, i rozcięcie mu łuku brwiowego⁵⁵. W wodzie pojawiła się krew, co doprowadziło do wściekłości kibicujących

49 Zobacz: J. Granville, *In the line of fire: the Soviet crackdown on Hungary 1956-58*, Pittsburgh 1998.

50 Igrzyska odbywały się w dniach 22 listopada – 5 grudnia 1956. P. Górski, K. Bazyłow, M. Petruczenko, *Od Aten do Barcelony*, Warszawa 1992, s. 133.

51 W. Lipoński, *Od Aten do Atlanty. Minihistoria nowożytnych igrzysk olimpijskich 1896-1996*, Warszawa-Poznań 1996, s. 43.

52 N. Blundell, D. Mackay, *The History of the Olympics*, London 1999, s. 123.

53 R. Espy, op.cit., s. 55.

54 J. Stradling, op.cit., s. 101.

55 D. Miller, op.cit., s. 175.

Węgom australijskich kibiców. Zawodnicy radzieccy ledwo uniknęli zlinczowania przez widzów meczu, a przy krawędzi basenu stanęli węgierscy działacze i rezerwowi, którzy zaczęli wykrzykiwać wyzwiska w stronę zawodników radzieckich⁵⁶. Reprezentanci ZSRR schronili się po jednej ze stron basenu, a sytuację zaczęła uspokajać policja. Mecz przerwano. Ponieważ do końca rozgrywki pozostała minuta, sędzia zdecydował się go zakończyć uznając zwycięstwo Węgrów. Sowietów zaś do szatni eskortowała policja. Drużyna radziecka przeprosiła później Węgrów za swoje agresywne zachowanie, tłumacząc, iż przemoc była zainicjowana przez jednego czy dwóch zawodników i nie była reprezentatywna dla całego zespołu⁵⁷. Mimo wspomnianych przeprosin można domniemywać, iż w tym przypadku polityczne emocje udzielały się niemal wszystkim, od zawodników węgierskich, chcących zrewanżować się ZSRR za działania o charakterze politycznym, przez zawodników radzieckich, kończąc zaś na teoretycznie niezaangażowanych kibicach australijskich.

Bardzo podobna sytuacja jeśli chodzi o bezpośredni związek między wydarzeniami politycznymi na arenie międzynarodowej a przypisywaniem politycznego znaczenia rywalizacji sportowej miał miejsce w latach 1968 i 1969, w hokeju na lodzie, na linii Związek Radziecki-Czechosłowacja. W sierpniu 1968 roku doszło do interwencji wojsk państw Układu Warszawskiego, oczywiście pod przywództwem ZSRR, w Czechosłowacji. Bezpośrednią przyczyną tego wydarzenia były liberalne przemiany w tym kraju.

Do pierwszego z istotnych politycznie meczów hokejowych między Czechosłowacją a Związkiem Radzieckim doszło podczas zimowych igrzysk w Grenoble w 1968 r. Było to jednak jeszcze przed interwencją państw komunistycznych w Czechosłowacji, gdyż igrzyska toczyły się od 6 do 18 lutego 1968 roku⁵⁸. Nastroje nie były więc jeszcze tak gorące. Tymczasem publiczność w liczbie 15.000, w zdecydowanej większości wspierała radzieckiego satelitę, który już po pierwszej tercji prowadził dwoma bramkami, a w 56. minucie wyszedł na prowadzenie 5-2. Publiczność tak bardzo cieszyła się z prowadzenia uciskanej politycznie przez ZSRR Czechosłowacji, że obcy sobie ludzie w hali zaczęli się obejmować. Zespół Związku Radzieckiego zaczął jednak odraabiać straty, doprowadzając do wyniku 5-4. Z lodu zwycięscy zeszli jednak zawodnicy CSRS⁵⁹. Ten pojedynek nie obrazuje emocji politycznych towarzyszących wydarzeniu

56 K. Grzegorzówka, *Sportowa wojna światowa*, „Wprost”, nr 35/2008, s. 23, R. E. Rinehart, „Fists flew and blood flowed”: Symbolic Resistance and International Response in Hungarian Water Polo at Melbourne Olympics, 1956, „Journal of Sport History”, Vol. 23, No. 2 (1996), s. 131.

57 J. Stradling, op.cit., s. 102.

58 *Grenoble 1968*, <http://www.olympic.org/grenoble-1968-winter-olympics>, (27.07.2014).

59 *Kronika Sportu...*, s. 612.

sportowemu w takim stopniu jak chociażby opisany powyżej mecz w piłkę wodną z Melbourne, jednak jest dobrym przykładem pokazującym, iż obywatele państw zachodnich bardzo często solidaryzowali się z państwami Europy Wschodniej należącymi do radzieckiej strefy wpływów, a wydarzenia sportowe odbywające się na międzynarodowych imprezach były dobrą okazją do uwidocznienia tej sympatii.

Jeszcze istotniejszy spośród pojedynków hokejowych pomiędzy ZSRR a CSRS miał miejsce w następnym roku, podczas odbywających się w kwietniu 1969 r.⁶⁰ w Sztokholmie (a więc kilka miesięcy po interwencji wojskowej w Czechosłowacji) mistrzostw świata. Hokeiści z Czechosłowacji pokonali wówczas ZSRR 2-0, po czym odśpiewali hymn narodowy i zeszli z lodowiska bez tradycyjnego uścisku dłoni z drużyną przeciwną. Podobnie zakończył się mecz rewanżowy na tych samych mistrzostwach: CSRS ponownie wygrała z ZSRR, tym razem 4-3, a zwycięzcy ponownie nie podali pokonanym ręki po zakończonym meczu. Jak mówili, „przybyliśmy tu po to, aby pokonać Rosjan”⁶¹. Mistrzostwa wygrali co prawda Sowieci, jednak i tak zwycięstwa Czechosłowacji w bezpośrednich pojedynkach wywoływały spontaniczne wybuchy radości w Pradze. Pierwsze zwycięstwo wywołało jedynie okazywanie zadowolenia na ulicach, drugie natomiast doprowadziło wręcz do zamieszek. Zaatakowano m.in. sowieckie koszary, a także splądrowano biuro radzieckich linii lotniczych Aeroflot⁶². Zwycięstwa te były bowiem dla Czechosłowaków niezwykle istotne z prestiżowego punktu widzenia. Hans Renner skomentował te zwycięstwa następująco: „przez chwilę sport wziął na siebie rolę polityki, tam gdzie polityka zawiodła”⁶³. Hokej postrzegano w Czechosłowacji po interwencji z 1968 r. jako jedną ze niewielu ścieżek, którą można było pokonać radzieckich najeźdźców. Świętowanie zwycięstw na ulicach Pragi miało także skutki polityczne, gdyż doprowadziło do odwetu Sowieców i zacieśniania kontroli nad krajem⁶⁴.

Opisywany przykład hokejowej rywalizacji pomiędzy Czechosłowacją a Związkiem Radzieckim w wielu aspektach przypomina mecz radziecko-węgierski w piłkę wodną z igrzysk w Melbourne. Po pierwsze, obydwie przypadki związane były ściśle z międzynarodową sytuacją polityczną – interwencjami Związku Radzieckiego w celu ugruntowania swojej dominującej pozycji w krajach należących do jego strefy wpły-

60 Niektóre źródła podają, iż opisywane mecze hokejowe miały miejsce w marcu 1969 r. H. Renner, *A History of Czechoslovakia since 1945*, London – New York 1989, s. 94.

61 *Kronika Sportu...*, s. 629.

62 J. Soares, op.cit., s. 212.

63 H. Renner, op.cit.

64 J. Soares, *The Cold War on Ice*, „*Brown Journal of World Affairs*”, Spring/Summer 2008, vol. XIV, Issue 2, s. 81.

wów. Po drugie, w obu przypadkach nastroje społeczne udzieliły się zawodnikom, którzy odnosili się do siebie z wrogością. Po trzecie wreszcie, w obydwu przypadkach można zauważyć oznaki sympatii, którymi obdarzali reprezentantów uciskanego państwa satelickiego kibice z państw zachodnich. W przypadku meczów hokejowych pomiędzy CSRS a ZSRR widać także pewne nowe elementy w porównaniu z pojedynkiem radziecko-węgierskim w piłkę wodną. Po pierwsze, w tym przypadku zdecydowanie większe emocje towarzyszyły zawodnikom czechosłowackim. To oni odmówili podania ręki przeciwnikom po zakończeniu meczu. Ponadto, wydarzenia sportowe w tym przypadku sprowokowały zamieszki antyradzieckie w samej stolicy Czechosłowacji, co przydaje im jeszcze większego znaczenia politycznego. W tym przypadku to nie tylko wydarzenia polityczne wpłynęły na sport, ale także sport niejako przyczynił się do zaistnienia określonych wydarzeń politycznych. Po raz kolejny okazało się, iż hokej na lodzie należy do dyscyplin sportowych, które w największym stopniu stawały się przedmiotem wpływania polityki na świat sportu, a w tym przypadku także *vice-versa*.

Zgoła inny alians między sportem a polityką, w kontekście rywalizacji wewnątrz bloku wschodniego, można było zaobserwować podczas zbojkotowanych przez USA i niektórych jego sojuszników, letnich igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 r. Jego bohaterem był polski skoczek o tyczce Władysław Kozakiewicz. Widownia była bardzo nieprzychylna Polakowi – gdy przygotowywał się do skoku gwizdano, gdy biegł, na trybunach słyszalny był nieprzyjazny pomruk⁶⁵. Dodatkowo organizatorzy utrudniali start polskiego zawodnika, otwierając podczas jego prób bramę stadionu, zmieniając w ten sposób cyrkulację powietrza⁶⁶. Nie przeszkodziło to jednak reprezentantowi Polski w zwycięstwie i ustanowieniu rekordu świata. Do historii przeszło jednak to, że po swoim zwycięskim skoku zawodnik pokazał kibicom charakterystyczny gest, który przeszedł do historii jako „gest Kozakiewicza”.

Zachowanie to wywołało aprobatę wśród większości społeczeństwa polskiego, które dopatrywało się w nim politycznego protestu przeciwko Związkowi Radzieckiemu. W rzeczywistości jednak gest, jak sam zawodnik wielokrotnie przyznawał, nie był żadną demonstracją polityczną, a jedynie wyrazem dezaprobaty dla nieprzychylnych wobec niego radzieckich kibiców. Jest to więc świetny przykład przypisywania ideologii przez kibiców czy dziennikarzy, przede wszystkim z państw zachodnich,

65 B. Tomaszewski, *Przeżyjmy to jeszcze raz*, Warszawa 1992, s. 226.

66 P. Pluta, *Władysław Kozakiewicz: To był taki nasz polski gest*, http://www.gazetawroclawska.pl/magazyn/288256,wladyslaw-kozakiewicz-to-byl-taki-nasz-polski-gest,id,t.html?cookie=1#material_3, (27.07.2014).

wydarzeniu, które wcale polityczne nie było. W sprawę zaangażowali się także sami politycy. Po wydarzeniu ambasador ZSRR w Polsce Borys Aristow żądał odebrania Kozakiewiczowi medalu, podczas gdy polscy działacze zachowanie zawodnika tłumaczyli skurczem mięśni⁶⁷. Nie pojawił się tutaj jednak żaden większy związek z konkretnymi wydarzeniami politycznymi. W roku 1980 nie miał miejsca żaden szczególny przejaw dominacji ZSRR nad PRL. Wpływ na taki odbiór w kraju wspomnianego gestu miała raczej ogólna niechęć społeczeństwa względem Związku Radzieckiego.

Konkluzje

Przytoczone przykłady wydają się potwierdzać postawioną we wstępie tezę, iż w sytuacji rozgrywania pojedynku sportowego między przedstawicielami skonfliktowanych państw lub narodów, może dojść do nadania danemu meczowi, walce czy biegowi, pozasportowego – politycznego znaczenia. Może to mieć związek z politycznymi wydarzeniami, ale nie musi. Polityczne znaczenie może być nadawane przez przedstawicieli wielorakich środowisk – zarówno przez samych zawodników, jak i kibiców, bądź też przez media czy polityków. Pojedynkom takim pozasportowe znaczenie przypisywano zanim do nich doszło, ale także już po nich, ze względu chociażby na wyjątkowo dramatyczny i wyrównany przebieg. W zmaganiach tych niejednokrotnie upatrywano możliwości wykazania wyższości jednego kraju czy narodu nad drugim. Szczególnie odnosiło się to do sytuacji, w których w innych sferach rzeczywistości występowała między państwami znaczna dysproporcja, jak pomiędzy ZSRR a jego satelitami, czy też ze względu na możliwość wzajemnego całkowitego zniszczenia w przypadku wojny, jak miało to miejsce w pojedynkach na linii ZSRR-USA.

W rozpatrywaniu zagadnienia mityzacji starć sportowych nie można pominąć kwestii związanej z nimi swoistej integracji obywateli poszczególnych państw, np. wokół barw i symboli narodowych oraz emocjonalnego pobudzenia do patriotyzmu. Co więcej, sport bywa postrzegany jako narzędzie ekspresji sentymentów nacjonalistycznych i w związku z tym jest niekiedy wykorzystywany przez polityków do konsolidacji narodowej⁶⁸. Można to dostrzec w sytuacjach, kiedy w danym kraju odbywa się ważne dla społeczeństwa wydarzenie sportowe, jak chociażby niedawne Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej w Polsce i na Ukrainie. W ich trakcie bardzo wiele

67 Ibidem.

68 A. Bairner, *Sport, Nationalism, and Globalization. European and North American Perspectives*, Albany 2001, s. xi.

osób w Polsce dekorowało barwami narodowymi swoje domy czy np. samochody. Co oczywiste, takie pobudzanie emocji narodowych jest tym większe, im większe emocje wiązały się z danym wydarzeniem sportowym. Można było to zaobserwować w licznych przytoczonych wyżej starciach sportowych, które ulegały mityzacji. W wielu sytuacjach, jak chociażby podczas meczu piłki wodnej pomiędzy Węgrami a Związkiem Radzieckim w 1956 roku, emocje sportowe pobudzane dodatkowo antagonizmem politycznym przyczyniły się do postrzegania wydarzenia przez pryzmat patriotyzmu.

Summary

The aim of the article is to investigate the issue of giving sports competition mythical – political meaning, especially in the international dimension. Such situations occur most of all when there is a dichotomy between the nations represented by the athletes. Such mythical meaning of sports contacts can differ largely. They can be related to particular political events or to a general hostility between the nations. Giving political meaning to sport can be done either by the athletes competing themselves or by other actors, such as the followers or political leaders.

Bibliografia

Monografie

- Allen G., *What Washington Can Learn from the World of Sports*, Washington 2010.
- Billings A. C., Butterworth M. L., Turman P. D., *Communication and Sport. Surveying the Field*, London 2012.
- Blundell N., Mackay D., *The History of the Olympics*, London 1999.
- Espy R., *The Politics of the Olympic Games*, Berkeley – Los Angeles – London 1979.
- Finley P., L. Finley, J. Fountain, *Sports Scandals*, Westport 2008.
- Gilbert J., *Herb Brooks. The Inside Story of a Hockey Mastermind*, Minneapolis 2010.
- Górski P., Bazyłow K., Petruczenko M., *Od Aten do Barcelony*, Warszawa 1992.
- Granville J., *In the line of fire: the Soviet crackdown on Hungary 1956-58*, Pittsburgh 1998.
- Hesse-Lichtenberger U., *Tor! The Story of German Football*, London 2003.
- Hill C. R., *Olympic Politics. Athens to Atlanta 1896-1996*, Manchester – New

York 1996.

- Jay K., *More than just a Game. Sports in American Life Since 1945*, New York – Chichester 2004.
- Lipoński W., *Od Aten do Atlanty. Minihistoria nowożytnych igrzysk olimpijskich 1896-1996*, Warszawa-Poznań 1996.
- Miller D., *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894-2008*, Poznań 2008.
- Renner H., *A History of Czechoslovakia since 1945*, London – New York 1989.
- Roman A., *Monachijskie sensacje*, Warszawa 1973.
- Sarantakes N. E., *Dropping the Torch. Jimmy Carter, the Olympic Boycott and the Cold War*, Cambridge 2011.
- Stradling J., *More than a Game. When history and sport collide*, [b.m.w.] 2009.
- Szymanski S., *The Comparative Economics of Sport*, London 2010.
- Taylor M., *The Association Game. A History of British Football*, Edinburgh 2008.

Prace zbiorowe

- *Na olimpijskim szlaku 1972. Monachium Sapporo*, Polski Komitet Olimpijski. Warszawa 1974.

Artykuły

- Beck P. J., *The most effective means of communication in the modern world?: British sport and national prestige*, [w:] *Sport and International Relations. An emerging relationship*, red. R. Levermore, A. Budd, Abingdon 2004.
- Beck P.J., *Politics*, [w:] *Encyclopedia of British Football*, red. R. Cox, D. Russel, W. Vamplew, b.m.w. 2002.
- Delius F. C., *The Sunday I Became World Champion*, [w:] *The Global Game. Writers on Soccer*, red. J. Turnbull, T. Satterlee, A. Raab, [b.m.w.] 2008.
- Dennis M., *Football in the German Democratic Republic*, [w:] *Dislocation and Reorientation. Exile, Division and the End of Communism in German Culture and Politics*, red. A. Goodbody, P. O. Dochartaigh, D. Tate, Amsterdam – New York 2009.
- Edelman R., *Stalin and his Soccer Soldiers*, „History Today”, vol. 43, issue 2 1993.
- Grzegorzówka K., *Sportowa wojna światowa*, „Wprost”, nr 35/2008.
- Hornbuckle A. R., *Helsinki 1952*, [w:] *Historical Dictionary of the Modern Olympic Movement*, red. John E. Findling i Kimberly D. Pelle, Westport – London 1996.
- Porter D., *Your boys took one hell of a beating! English football and British decline*,

- c. 1950-80, [w:] *Sport and National Identity in the Post-War World*, red. A. Smith, D. Porter, London 2004.
- Rinehart R. E., "Fists flew and blood flowed": *Symbolic Resistance and International Response in Hungarian Water Polo at Melbourne Olympics, 1956*, „Journal of Sport History”, Vol. 23, No. 2 (1996).
 - Robinson R., *800m & 3000m Steeplechase*, „Running Times”, May 2008, issue 356.
 - Soares J., *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey 1947-1980*, „Journal of Sport History”, Summer 2007, vol. 34, number 2.
 - Soares J., *The Cold War on Ice*, „Brown Journal of World Affairs”, Spring/Summer 2008, vol. XIV, Issue 2.
 - Tikander V., *Helsinki 1952*, [w:] *Encyclopedia of Modern Olympic Movement*, red. J. E. Findling, K. D. Pelle, Westport 2004.

Źródła internetowe

- espn.go.com.
- www.footballblog.pl.
- www.gazetawroclawska.pl.
- www.olympic.org.
- www.pbs.org.
- www.sport.pl.
- www.sports-reference.com.

Inne

- Huberty E., Wange W. B., *Die Olympischen Spiele. München, Aubsburg, Kiel, Sapporo, Köln 1972*.
- *Kronika Sportu*, red. M. B. Michalik, Warszawa 1993.
- *Miracle on Ice*, reż. Gavin O'Connor, 2004.
- Tomaszewski B., *Przeżyjmy to jeszcze raz*, Warszawa 1992.

dr Michał Marcin Kobierecki – Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych. Uniwersytet Łódzki. Adiunkt w Katedrze Teorii Polityki i Myśli Politycznej. Zainteresowania naukowe: upolitycznienie sportu, marketing polityczny i komunikacja polityczna.